

4-155/124
24.12.2024.

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДНУМ
Департман за последипломске студије
Данијелова 32, Београд

ВЕЋУ ДЕПАРТМАНА ЗА ПОСЛЕДИПЛОМСКЕ СТУДИЈЕ

Одлуком Већа Департмана за последипломске студије број 4-62/2024 од 18.04.2024. године, одређени смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације под називом: **"Slow туризам као индикатор одрживог развоја туристичких дестинација на примеру Војводине"**

кандидата Дарије Лунић о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату

Кандидат Дарија Лунић, мастер у туризму, рођена је 09.02.1978. године у Билећи, Република Српска. Основну школу и гимназију општог смера завршила је у Билећи. Дипломирала је на Филолошком факултету Београдског универзитета, смер Италијански језик и књижевност. Мастер студије је завршила на Факултету за туристички и хотелијерски менаџмент, Универзитета Сингидунум. Након тога уписује докторске студије на студијском програму Менаџмент у Туризму. Ужа област интересовања су јој одрживи облици туризма, *slow* туризам, културни туризам, еногастрономски и екотуризам.

У области одрживог развоја туризма и *slow* туризма, Дарија Лунић већ има неколико објављених радова на тему *slow* туризма као фактора одрживог развоја, с посебним фокусом на руралне туристичке дестинације. На бројним конференцијама у земљи и иностранству,

имала је прилике да представи резултате истраживања, као и да размени искуства са колегама из науке и привреде.

Запослена је на Универзитету Сингидунум од 2008.године где је изабрана у звање наставника италијанског језика. Тренутно је ангажована као наставник језика на предметима Италијански језик 1,2,3 и 4.

Говори српски, италијански и енглески језик.

2. Ангажовања у настави

Кандидат има веома богато предавачко искуство на Универзитету Сингидунум у трајању од 16 година. Дарија Лунић изводи наставу на основним академским студијама и то на следећим предметима Италијански језик 1, 2, 3 и 4 на смеровима: ФТХМ, ПЕ, ФИР, ФФКМС и ФАР.

3. Објављени радови

M. Veljković Michos, M. Pupavac, D. Lunić, J. Nikolić, M. Čolović, The Effectiveness of Presentations in Higher Education: Teacher and Student Perspectives, Sinteza 2024 - International Scientific Conference on Information Technology, Computer Science, and Data Science., pp. 316 - 321, May, 2024

D. Lunić, T. Surla, D. Pavlović, R. Micera, **Cittaslow - new possibility for the development of small cities in Serbia**, University International Scientific Conference – Managing the future by learning from the past, Contemporary trends in tourism & hospitality, pp. 103 - 111, Oct, 2023

T. Surla, T. Pivac, D. Lunić, J. Miljković, **The future development of rural areas through the application of slow tourism – a case study of Western Serbia**, Singidunum University International Scientific Conference – Managing the future by learning from the past, Contemporary trends in tourism & hospitality., pp. 118 - 125, Oct, 2023

T. Božović, T. Pivac, D. Lunić, „**Slow food“: Pokretač razvoja ruralnih zajednica i brendiranja lokalnih proizvoda, proizvoda**. XII Međunarodna konferencija Jahorinski poslovni

forum – Turizam u funkciji razvoja domaćeg poljoprivredno-prehrambenog sektora, pp. 328 - 334, Apr, 2023

C. Bizzari, D. Lunić, R. Micera, **Slow Tourism as a New Tool for the Destination Competitiveness, Sitcon 2022 - Tourism Destination Competitiveness – Current Challenges And Future Perspectives**, pp. 110 - 113, Oct, 2022

V. Bošković, M. Veljković Michos, D. Lunić, K. Nasradin, M. Pupavac, The Disadvantages of Online Foreign Language Teaching at the University Level, International Scientific Conference on Information Technology and Data Related Research, pp. 341 - 346, Apr, 2022

V. Bošković, M. Veljković, D. Lunić, K. Nasradin, M. Pupavac, The Disadvantages of Online Foreign Language Teaching at the University Level, Sinteza 2022 - International Scientific Conference on Information Technology and Data Related Research, pp. 341 - 346, Jan, 2022

D. Lunić, R. Micera, N. Stanišić, **The Covid-19 Pandemic and Slow Tourism, Tourism and Sustainable Development Challenges**, Opportunities, and Contradictions, pp. 141 - 151, Oct, 2020

D. Lunić, N. Stanišić, A. Njeguš, I. Đerić, Google Translate Accuracy Evaluation, pp. 80 - 85, Oct, 2020

D. Lunić, N. Stanišić, A. Njeguš, I. Đerić, Google Translate Accuracy Evaluation, Proc. of International Scientific Conference on Information Technology and Data Related Research - Sinteza 2020, pp. 80 - 85, Oct, 2020

N. Stanišić, M. Milovanović, D. Lunić, M. Radić, **The possibility of creating and developing new types of cities in Serbia – cittaslow, i.e. slow cities**, May, 2015

M. Dubičanin, D. Lunić, **Razvoj seoskog turizma – mogućnost suzbijanja depopulacije u opštini Trstenik**, Zbornik radova sa konferencije Synthesis 2015, pp. 525 - 530, Apr, 2015

D. Lunić, N. Stanišić, M. Dubičanin, Turističke agencije-nosioci prekršajnih postupaka u oblasti turističke privrede, Dec, 2014

T. Surla, D. Lunić, T. Pivac, **Principles of Slow Food Movement as a driver of rural tourism areas development in Serbia**, Evolving the perspectives on the value of gastronomy for Mediterranean destination development, pp. 131 - 145, McGraw Hill, Milano, Italy, Dec, 2023

Докторска дисертација Дарије Лунић – мастер, урађена је на 196 страна и приказано је 56 табела и 12 илустрација и пример упитника коришћеног приликом испитивања. Дисертација садржи 12 страница литературе, од чега 171 научних чланака, и 17 електронских извора.

Докторска дисертација кандидата Дарије Лунић прошла је проверу софтвера за установљивање преклапања /плагијаризма (iThenticate: Plagiarism Detection Software). Укупан процентуални износ запажених преклапања износи 10% дисертације. Свака јединица примарних извора, назначених као потенцијални извор приликом провере плагијаризма, износи мање од 1% у укупном раду. Највећи број уочених преклапања односи се на периодичне речи и изразе који су општеприхваћени и користе се у свакодневној комуникацији и академском писању у различитим областима па се стога не могу сматрати плагијаризмом, као и наведене изворелитературе. Део дисертације који се односи на истраживање и анализу резултата нема преклапања која се могу сматрати плагијаризмом што указује на оригиналност самог истраживања

4. Предмет, проблем и циљ докторске дисертације

Туризам се развија препознавањем нових потреба и преференција потрошача. Услед све већег утицаја глобализације у свим животним областима, путовања су постала доступна широј народној маси, укључујући и туристе са нижим примањима што доводи до појаве масовног туризма, који је у релативно кратком временском периоду постао веома популаран (Mavrić, Öğretmenoğlu, & Akova, 2021). У складу са тим дошло је до наглог пораста. неодрживих масовних туристичких дестинација (Pellešova, 2020). Последњих година сведоци смо појаве нових, одрживих облика туризма: екотуризам, зелени туризам, културни туризам, наслеђа, здравствени туризам. Аутор Мур (Moore, 2012) истиче како су

у основи ових облика две покретачке снаге: са једне стране, то је одрживост животне средине, а са друге стране, лична добробит потрошача. Наведене покретачке снаге чине основу посебног облика одрживог туризма – slow туризма.

Подстицањем потрошача ка овом и осталим облицима одрживог туризма остварују се многобројни бенефити, како за дестинацију и локалну заједницу, тако и за саме туристе (Conway & Timms, 2012). О држави туризам смањује негативан утицај пословних активности на природно окружење и утиче на побољшање квалитета живота, као и на стандард локалног становништва. (Nastić, Vujko, & Dragosavac, 2024).

Успоравањем темпа свог путовања, туристи су у могућности да се квалитетније повежу са местима, људима и локалној култури (Caffyn, 2012). Поред тога, пандемија Цовид-19 је знатно утицала и проузроковала промене на туристичком тржишту тако што је довело до појаве нових трендова у путовању, нарочито домаћег туризма (da Silva Lopes, Remoaldo, Ribeiro, & Martin-Vide, 2021).

Концепт slow туризма је релативно нов. Slow туризам је један од најбржих растућих тржишних ниша и посматра се као облик одрживог туризма (Le Busque, Mingoia, & Litchfield, 2022). Интересовање за ову тему расте и на академском нивоу тако да се број радова на тему slow туризма из године у годину повећава (Balletto, Milesi, Ladu, & Borruso, 2020). Важност ове теме огледа се и у томе што спори туризам пружа могућност за одрживији и еколошки облик туризма на дестинацијама, тако да се спори концепт може искористити као део маркетиншке стратегије у дестинацијама (Walker, Lee, & Li, 2021).

Slow туризам је настао из друштвених покрета *Slow food* и *Slow city* који су се појавили у Италији деведестих година прошлог века (Fullagar, Markwell, & Wilson, 2012). Аутори Дикинсон и Лумсдон (Dickinson & Lumsdon, 2010) дефинишу slow туризам као концептуални оквир који укључује људе који путују „спорије” и краће, али остају дуже у одабраној дестинацији где користе локалне облике транспорта, уживају у локалној, аутентичној кухињи и обилазе локалне, културне знаменитости. Вредност спорог туризма не подразумева само жељу да се традиција осети и доживи на прави начин, већ тежи да се спорим начином путовања доживи као пут ка остваривању аутентичног искуства (Shang, Qiao, & Chen, 2020).

Основни принципи на којима се заснива спор туризам су: посвећивање времена одређеној дестинацији и изградња односа са људима, местима, културом, традицијом и

окружењем (Yurtseven & Kaya, 2011). Са друге стране, потрошачи сматрају да је свакодневно успоравање приликом путовања начин да физички и ментално побегну од ужурбане. (Serdane, Maccarrone-Eaglen, & Sharifi, 2020).

Slow туризам обухвата неколико кључних димензија (Caffyn, 2012):

- 1) место (локација, својство, пејзаж, наслеђе, окружење);
- 2) људи (заједница, култура, локална предузећа и бизниси, кухиња, угоститељство, аутентичност);
- 3) време (темпо, релаксација, неужурбаност);
- 4) путовање (удаљеност, брзина, начин, ниска емисија угљен-диоксида) и
- 5) појединац (добробит, задовољство, рекреација, уживање, учење).

У стварности се ситуација разликује у зависности од дестинације. Већи број инкорпорираних елемената значи и одрживији туризам. Тако, спори туризам као амалгам различитих елемената може понудити „win-win” решење – одрживи облик туризма са економским бенефицијама за локалну заједницу и дестинацију уз задовољство туриста. Као такав спор туризам представља антитезу масовном туризму, јер је потенцијално друштвено, економски и еколошки одржив (Conway & Timms, 2012). Slow туризам не доприноси само добробити туриста, већ представља нову могућност за одрживи развој руралних области (Li, Xu, Zhou, Lv, & Chen, 2024).

Концепт slow туризма неопходно је посматрати као део ширег социокултурног контекста (Fullagar, Markwell, & Wilson, 2012). Жеља за успоравање свакодневног темпа живота (*пусх* мотив) огледа се у покушају проналажења начина за смањење стреса одабиром slow дестинације (*пулл* мотив). На потрошачима је да одаберу где ће путовати, како ће путовати и колико ће се дуго задржати у одабраној дестинацији, јер споро путовање подразумева свесно доношење одлука (Gardner, 2009). Овај покрет се противи масовном туризму, апелујући на онај који траже бекство од урбане буке и хармоније са природом.

Основна филозофија је промовисање еколошки прихватљивог, здравог и културно имерзивног путовања, подстичући посетиоце да на прави начин искусе културу, историју и природно окружење дестинације. (Walker, Lee, & Li, 2021).

Према филозофији slow путовања туриста имаће већи доживљај путовања уколико детаљно упозна и истражи једно и мање место у односу на површан обилазак више различитих дестинација. Споро путовање, првенствено, омогућава бег од свакодневног,

стресног живота. Затим, овакво путовање је прихватљивије за буџет. Наиме, споро туристи одседају у изнајмљеним смештајима, углавном сеоским домаћинствима који су јефтинији у односу на хотеле, користе локалне производе у припреми хране или пробају традиционална јела локалне кухиње. У вези са тим, аутор Георгица истиче како туристичким искуством спора путовања постају део живота локалне заједнице одабране дестинације, те се на тај начин повезују са местом, људима и културом (Georgica, 2015).

Slow туризам укључује различите аспекте:

локализацију (Gardner, 2009);

еколошки транспорт (Werner, Griesse, & Bosse, 2022);

заштиту природног окружења (Losada & Mota, 2019) и

тежњу за високим квалитетом живота (Manthiou, Klaus, & Luong, 2022).

Мантхиоу (Manthiou) истиче да постоји 6 основа slow туризма:

флексибилност,

социјално повезивање,

конзумирање локалног,

побољшање искуства дестинације,

перцепција вредновања и

доживљај тренутка.

Ова сазнања биће од користи туристичким менаџерима у дизајнирању, брендирању, маркетингу и иновацијама туристичких производа (Li, Xu, Zhou, Lv, & Chen, 2024).

Slow туризам у неким европским земљама, нарочито у Италији, Шпанији и Португалу нуди широк асортиман туристичких производа и има све већи утицај на туристичком светском тржишту (Balletto, Milesi, Ladu, & Borruso, 2020). Као држава у којој је настао спор покрет, Италија свакако предњачи када је у питању степен развоја спорог туризма и понуда туристичких пакета. Управо из тог разлога један део истраживања биће урађен у Италији, као пример добре праксе и на основу анализе те дестинације добијене смернице требало би да буду од значаја за развој спорог туризма дестинације Војводине као фактора одрживог развоја.

1.2. Циљ истраживања

Основни циљ истраживања јесте да на основу утврђивања и анализе туристичких ресурса Војводине и анализе неколико италијанских регија, по природно географским карактеристикама сличних Војводини, иу којима постоји добар модел примене спорог туризма, да се изведу смернице чија би реализација допринела развоју спорог туризма Војводине.

У складу са тим издвајамо следеће циљеве истраживања:

Идентификација и истраживање концепта спорог туризма који ће бити препознат, пре свега од стране туриста, као и менаџер дестинације

Концепт slow туризма уско је повезан са екотуризмом, културним и историјским туризмом, гастрономијом и руралним туризмом, а поседује и елементе активног, спортског туризма. У раду су проширена досадашња сазнања на тему спорог туризма. Детаљно су обрађена досадашња сазнања, димензије и дефиниције. Увидом у досадашњу литературу дошло је до закључка да је овај облик туризма још увек недовољно истражен, нити је истраживање овог типа спровођено раније на овим просторима, те у складу са временом очекује се значајнији научно друштвени допринос.

Анализа туристичке дестинације Италије и одређених туристичких производа као пример добре праксе имплементације спорог туризма у контексту одрживог развоја

Анализом туристичке дестинације Италије, као и њених туристичких производа попут бициклизма, пешачења, еногастрономије, природних и културних ресурса дошло је до нових сазнања, с обзиром на то да је Италија једна од водећих држава у свету по питању одрживог развоја и примењености спорог туризма. Будући да је спор туризам настао у Италији где је веома добро развијен, један део истраживања у форми интервјуа спроведен је у неколико италијанских регија. Анализа територије као и резултати истраживања биће од помоћи у примени добре праксе на територији Војводине.

Истраживање туристичких потенцијала Војводине у циљу креирања туристичких производа slow туризма

Циљ овог рада је био и да се истражи и анализира стање постојећих туристичких ресурса на територији Војводине како би се узела у разматрање могућност примене сазнања која су добијена анализом Италије као спора дестинација у циљу искоришћавања постојећег потенцијала. Издвојени су управо они туристички производи који су претходно наведени као пример добре праксе на територији Италије.

5. Хипотетички оквир истраживања

На основу дефинисаног проблема и предмета истраживања, у раду је дефинисан хипотетички оквир који се састоји од основне хипотезе која је рашчлањена на више посебних и појединачних хипотеза. Основна хипотеза од које се налази у докторској дисертацији гласи:

X0 Терерија Војводине поседује туристички потенцијал и све ресурсе за развој спорог туризма у циљу остваривања позитивних ефеката туристичке индустрије и привреде Србије

На основу полазне хипотезе, у дисертацији су наведене и детаљније хипотезе истраживања:

- X1 Идентификација и утврђивање туристичких ресурса Војводине су кључни елементи за развој спорог туризма
- X2 Постоји разлика у деловању *пуш* и *пулл* фактора приликом мотивације slow туриста за посету Војводини (дескриптивна метода да се утврди који фактори јаче делују на мотивацију туриста)
- X3 Туристи који посећују Војводину имају карактеристике спорих (спорих) туриста (дескриптивна метода првог дела анкетe – начин путовања и боравка у Војводини)
  - X3a Туристи који посећују Војводину имају спор темпо путовања
  - X3б Туристи који посећују Војводину имају за циљ путовања да се опусте
  - X3ц Туристи који посећују Војводину су задовољни исходом путовања и препоручиће Војводину као дестинацију
  - X3д Туристи који посећују Војводину имају развијену свест о значају окружења у ком бораву

- X4 Постоји разлика у мотивацији туриста за посету Војводини према њиховим м социодемографским карактеристикама.
  - X4a Ставови туриста се разликују према полу
  - X4б Ставови туриста се разликују према образовању
  - X4ц Ставови туриста се разликују према типу пребивалишта
  - X4д Ставови туриста се разликују према годинама старости
  - X4е Ставови туриста се разликују према месечним примањима
- X5 Постоји разлика у циљевима и исходима туриста за посету Војводини према њиховим социодемографским карактеристикама
  - X5a Ставови туриста се разликују према полу
  - X5б Ставови туриста се разликују према образовању
  - X5ц Ставови туриста се разликују према типу пребивалишта
  - X5д Ставови туриста се разликују према годинама старости
  - X5е Ставови туриста се разликују према месечним примањима
- X6 Туристе које посећују Војводину привлаче мултикултуралност и аутентичност Војводине
- X7 Постоји позитивна повезаност између мотива туриста и ритма путовања туриста који посећују Војводину
- X8 Анализа постојећег стања указује на недовољно познавање концепта спорог туризма од стране менаџера туристичких дестинација и локалне самоуправе у Војводини. Њихово пословање је у складу са одликама slow туризма
- X9 Анализом и истраживањем више регија дестинације Италије – *најбоља пракса* , као добар модел имплементације slow туризма идентификујемо туристичке производе које ће нам послужити као смернице у циљу развоја спорог туризма у Војводини. Туроператори у Италији добро познају и примењују концепт slow туризма
  - X9a Промотивне активности и укључење локалне заједнице су кључни фактори развоја спорог туризма као туристичког производа у дестинацији Војводина
- X10 Промотивне активности на нивоу локалне заједнице су кључни фактори развоја спорог туризма као туристичког производа у дестинацији Војводина.

6. Методологија истраживања

Истраживање обухвата два подједнако важна сегмента: теоријски и емпиријски, у којима су се користиле различите методе прикупљања, обраде и анализе података које је могуће поделити на основне, опште-научне методе и технике прикупљања података. Када је реч о основним методама,

примењена је аналитичко-синтетичка метода са циљем рашчлањивања предмета истраживања на делове како би се утврдила његова обележја, а затим повезивање издвојених делова у целину.

У раду су примењене следеће општенаучне методе: индукција, историјски и статистички метод. У циљу прикупљања примарних и секундарних података примењен је метод испитивања и анализа садржаја.

У првој фази истраживања врши се кабинетско истраживање (енгл. *desk research*) које подразумева прикупљање домаће и стране литературе која се односи на спори туризам.

За потребе прикупљања исказа, искуства и ставова користи се метод испитивања, односно анкетирања. У ту сврху формирана су 3 анкетна упитника.

У циљу прикупљања података први упитник послат је онлајн туристима који су боравили у некој од дестинација Војводине. Анкетни упитник је попунио 221 испитаник.

Други упитник – интервју, разговор ће се обавити са запосленима у туристичким предузећима, локалним самоуправама и пословним удружењима из области туризма у циљу прикупљања примарних података о ставовима у погледу развоја спорог туризма у Војводини. Теренски рад подразумева укупно 5 разговора. Они ће се обавити са представницима локалне туристичке привреде који су укључени у туристичку понуду, са представницима из области науке, као и са кључним лицима из Туристичке организације Војводине.

Трећи упитник - интервју техника је урађен у неколико регија са испитаницима који се овом темом баве на академском нивоу, затим туроператорима и агентима који добро познају и примењују концепт *slow* туризма у пракси, у циљу спознаје примера добре праксе као смерница за развој *slow* туризма у Војводини. Емпиријска анализа података урађена је путем прикупљања података (националне, регионалне, локалне нормативне) и 6 интервјуа са кључним лицима из дате области – *кључни информатор*. Истраживање је спроведено на територији Италије у следећим регијама: Тоскана, Умбрија, Кампања, Пијемонт и Лацио.

Истраживање је спроведено у периоду од 1.12.2023. до 1.7.2024. године коришћењем технике полуструктурисаног интервјуа који садржи 10 питања. Прикупљени подаци су обрађени у статистичком пакету за истраживања у друштвеним наукама SPSS23 – *Statistical Package for the Social Science* уз примену одговарајућих статистичких процедура.

7. Кратак опис садржаја докторске дисертације:

Рад садржи десет делова који обухватају теоретска разматрања и истраживање.

У уводу рада дефинише се проблем и предмет истраживања, циљ рада и истраживања те методе које су се користиле при истраживању.

Први део обухвата уводна разматрања и повезаност са предметом овог истраживања

Други део рада садржи се од опште дефиниције и појма *slow* туризма, као и његов досадашњи развој. Биће описани покрети из којих је настао овај вид туризма, *Slow food* који се тиче еногастрономије, као и *Cittaslow* – концепт спорих градова. Разрадиће се и стандардизација димензија *slow* туризма – одрживост, аутентичност, време. Анализирамо профил *slow* туриста, са посебним акцентом на мотивацију, односно *пуш* и *пулл* мотиве који директно утичу на исход оваквих врста путовања. туристи бораве у руралним срединама у циљу рекреације и ослобађања од свакодневног стреса.

У **трећем делу** рада описан је утицај концепта спорог туризма на одрживи развој дестинације. У том контексту описан је појам одрживости и одрживог развоја туристичке дестинације. Анализирамо спори туризам као туристички производ и фактор одрживости.

Четврти део рада посвећен је бенчмаркинг анализе Италије, у којој је овакав модел туризма успешно примењен, са посебним акцентом на региону Кампања, као пример добре праксе.

Анализом туристичке понуде и тражења датума области, као и туристичких производа ћемо доћи до концепта доброг модела развоја и имплементације *slow* туризма, као фактора одрживог развоја. Посебна пажња биће посвећена туристичким производима Италије који су издвојени као кључни фактори у циљу доброг овог вида туризма.

У **петом делу** рада анализирамо Војводину као туристичку дестинацију, као и ресурсе са којима располаже ова дестинација. Прво, биће анализирано стање и перспективе за развој спорог туризма у Војводини. Након тога, фокус је на потенцијалима који би могли да се трансформишу у туристичке производе који ће допринети развоју оваквог вида одрживог туризма. Биће наведене могућности развоја *slow туризма* у овој области Србије, могућност имплементације модела претходно анализираних области у Италији.

Шести и седми део рада део рада садрже објашњење коришћене методологије и анализу анкетног упитника, као и пример емпиријско истраживање које је извршено методом полуструктурисаног интервјуа (националне, регионалне и локалне норме), било да је изабрано питање територије о којој или територија на којој ћемо да применимо овакав вид туризма и принесемо развој туризма у Војводини.

Осми део рада су резултати и дискусија односно, представљање перспективе кроз дискусију и извођење конструктивних закључака.

Девети и десети део рада су списак литературе и списак слика и табела.

8. Значај истраживања:

Ово истраживање је од кључног значаја јер се баве вишеструким изазовима са којима се суочавају руралне дестинације у покрајини Војводине, укључујући стање смањења становништва и економског стања. Фокусирајући се на *slow* туризму као потенцијално решење, студија има за циљ да понуди практичан увид у ревитализацију ових подручја уз очување њиховог културног и еколошког природног наслеђа развоја. Штавише, истраживање је у складу са ширим циљевима одрживог развоја промовишући праксу одговорног туризма и подстичући економску подршку у руралним заједницама.

9. Резултати истраживања

У овом раду настојано је да се дође до одговора на питање које је постављено на самом почетку, а то је да ли би спор туризам могао да буде прилика и могућност за туристички развој дестинације Војводине. На основу спроведеног истраживања произилазе закључна разматрања која се односе на 3 целине:

- познавање филозофије и концепта *slow* туризма,
- анализа Италије као туристичке дестинације и примера добре праксе и
- туристичка дестинација Војводина и могућности за туристички развој заснован на принципима *slow* туризма.

Узевши у обзир чињеницу да је спор туризам настао из покрета *Slow food* и *Cittaslow* који укључују храну, територију и спору филозофију као начин живота, не можемо да га посматрамо као

типичан туристички производ, већ као активну праксу која на различите начине и уз висок степен еколошке свести постаје опозит масовном туризму. У том контексту, спор туризам је све више под утицајем нових облика и модела везаних за алтернативни начин живота у коме су спора филозофија и одговорност присутни на свакодневном нивоу, а не само током путовања.

У складу са тим, масовни туризам, који је у италијанском језику познат и под називом *морди е фугги* (прев. загризи и бежи), а односи се на обилазак што више дестинација у што краћем временском року, бива угрожен бројним облицима одрживог активног туризма и нових тенденција где је туриста у центру пажње као главни лик свог путовања. Дестинација постаје идеално место у коме се он креће делује на начин да допринесе очувању животне средине, као и сопственом, духовном и физичком напретку и развоју. Свакако, пожељне су дестинације са минимално лошим утицајем масовног туризма, нарочито оне у којима су рурални пејзажи и локални идентитет дубоко укорени у територију чинећи је непроцењивим благом које је потребно чувати и сачувати за будућу генерацију.

Проглашењем Националне године slow туризма 2019. у Италији, валоризација мање познатих територија и њихово одрживо поновно лансирање је од фундаменталног значаја за промовисање туристичких димензија у којој вредност дестинације чине њени материјални и нематеријални ресурси. Истраживањем више различитих италијанских регија (Умбрија, Тоскана, Пијемонт, Кампања и Лацио) издвојена је област Чиленто у регији Кампања као пример добре праксе одрживог развоја туристичких дестинација. Територија богата културно-историјским и природним ресурсима, постојбина медитеранског начина исхране, под UNESCO заштити, својим посетиоцима нуди аутентично искуство и доживљај. Географски положај, планине, увале и Национални парк Чиленто намећу спори ритам живота у овој области чинећи је идеалном дестинацијом за спор и одрживи туризам, уз близак контакт са окружењем и локалном заједницом.

Кроз реализацију постављених циљева и задатака истраживања уз одговарајућу научну методологију и коришћење домаће и стране литературе, дошло се до опште хипотезе ове дисертације која гласи:

X0 Терерија Војводине поседује туристички потенцијал и све ресурсе за развој спорог туризма у циљу остваривања позитивних ефеката туристичке индустрије и привреде Србије.

Поред повољног географског положаја и добре саобраћајне инфраструктуре, Војводина поседује богато културно-историјско наслеђе захваљујући првенствено мултиетничкој средини што утиче на атрактивност дестинације и амбијента. Мултикултуралност Војводине произвела је и богату

еногастрономску понуду што је један од кључних елемената за развој спорог туризма као индикатор одрживог развоја дестинације. Од изузетног значаја за развој туризма Војводине су салаши чије поновно оживљавање има вишеструке позитивне ефекте: културне, економске и еколошке.

Истраживањем се дошло до закључка да је концепт slow туризма још недовољно познат на територији Србије.

Потребно је утицати на ширење свести о значају и бенефицијама овог туристичког производа на свим нивоима, како на научном, тако и на локалном и државном нивоу, међу туроператорима, власницима угоститељских објеката, агенцијама, произвођачима и осталим запосленима у сектору туризма.

Иако Војводина као дестинација обилује великим бројем културних догађаја и манифестација у циљу промовисања и валоризације традиционалне културе и производа, потребно је додатно унапредити промотивне активности почевши од локалног нивоа. Добро осмишљена маркетиншка стратегија уз адекватно коришћење дигитализације могла би да буде кључног значаја за туристички развој дестинације Војводине.

Мотивација и задовољство туриста су кључни за разумевање понашања туриста, али и подједнако важни за дестинацијске и маркетинг менаџере како би боље пројектовали своје услуге и производе, на основу онога што покреће туристе (Özdemir & Çelebi, 2018). С обзиром да је тема о спором туризму тек у повоју, у литератури је забележено само неколико студија које се односе на мотивацију туриста који практикују slow туризам. У складу са тим, први део истраживања приказује управо ставове испитаника о њиховом начину путовања и навикама приликом посете.

На основу резултата истраживања и анализе територије Италије као примера добре праксе имплементације slow туризма, као и анализе Војводине и свих неопходних ресурса у контексту развоја туристичког производа као индикатора туристичког развоја, **усваја се општа хипотеза ове дисертације.**

У складу са тим, **потврђена је и прва хипотеза:**

- **X1 Идентификација и утврђивање туристичких ресурса Војводине су кључни елементи за развој спорог туризма.** Пошто су издвојени сви неопходни елементи и ресурси Војводине, који су кључног значаја за развој спорог туризма, требало би предузети одговарајуће кораке и смернице добијене на основу истраживања спроведеног на територији Италије.

У анкетном делу истраживања приказан је утицај мотива на исходе спорог путовања. Мотиви су подељени у две групе: 1) *пусх мотиви* (релаксација, саморефлексија, бег и учење) и 2) *пулл мотиви* (откриће и ангажовање).

Друга хипотеза гласи:

- **X2 Постоји разлика у деловању пусх и пулл фактора приликом мотивације туриста (slow) за посету Војводини.** Кориштена је дескриптивна метода како би се утврдило која група фактора јаче делује на мотивацију туриста и хипотеза је **одбијена**. Испитаници су, било да се ради о *пусх* (бег од свакодневног живота, стреса и рутине, опуштање, проналажење духовног мира), или *пулл* (упознавање нових људи, авантуризам, контакт са природом, уклапање у локалну културу и нова сазнања) факторима, дали релативно високе оцене, из чега произилази да се у знатној мери слажу са тврдњама и да не постоји разлика у деловању ових фактора када је у питању мотивација.
- **X3 Туристи који посећују Војводину имају карактеристике спорих (спорих) туриста.** За испитивање треће хипотезе спроведена је дескриптивна метода која се односи на начин путовања и боравака у Војводини. У оквиру ове хипотезе постављене су следеће подхипотезе:
- **X3a Туристи који посећују Војводину имају спор темпо путовања.** Истражујући темпо путовања испитаници су желели да дођу до сазнања да ли путују спорије и сопствени темпом или имају брз темпо путовања. У складу са принципима спорог туризма, позитивни резултати представљају оцене које показују да су сами организовали своје путовање, да су током боравака конзумирали локалне производе, али и да су смањили употребу мобилних телефона. Такође, битно је напоменути да је најмањи степен слагања испитаника са тврдњом да су путовали организовано уз помоћ агенција или организатора путовања. Ова хипотеза је **потврђена**, што значи да туристи који посећују Војводину преферирају успорена путовања.
- **X3б Туристи који посећују Војводину имају за циљ путовања да се опусте.** У склопу испитивања ове тезе, најзначајније је оцењена тврдња да их је путовање у дестинацију *опоравило и напунило батерије* из чега произилази да је главни циљ путовања туриста који су посетили Војводину везан за опуштање и релаксацију те је ова потхипотеза **потврђена**.
- **X3ц Туристи који посећују Војводину су задовољни исходом путовања и препоручиће Војводину као дестинацију.** Од изузетног значаја су резултати који приказују исходе после

посете Војводини. Све средње вредности су изразито високе што говори да су испитаници веома задовољни посетом, поврћују да ће поново посетити и препоручити другима.

- **ХЗд Туристи који посећују Војводину имају развијену свест о значају окружења у ком бораву.** Како је елемент одрживости кључан када се говори о спором туризму, истражени су и ставови испитаника у којима је важно окружење у ком бораву током путовања. Испитаници су навели да им је квалитет ваздуха веома битан и да им је важно да у оквиру дестинације користе начин транспорта са ниским интензитетом угљеника. Ова подхипотеза је **потврђена** што говори да туристи који посећују Војводину имају развијену еколошку свет и бригу о окружењу.

Хипотеза ХЗ, као и све 4 подхипотезе су **потврђене** из чега се закључује да туристи који су бар једанпут посетили Војводину поседују карактеристике slow туристе. Поред спорог темпа путовања, главни циљ је опуштање, а врло битна ставка је да су посетиоци еколошки освешћени и да су свесни окружења током свог боравка.

За потребе испитивања четврте хипотезе која гласи:

- **Х4 Постоји разлика у мотивацији туриста за посету Војводини према њиховим социо-демографским карактеристикама**, спроведени су Т-тест и АНОВА тест. У оквиру ове хипотезе испитано је и 5 потхипотеза:
- **Х4а Ставови туриста се разликују према полу . Одбијена.**
- **Х4б Ставови туриста се разликују према образовању. Одбијена.**
- **Х4ц Ставови туриста се разликују према типу пребивалишта. Потврђена.**
- **Х4д Ставови туриста се разликују према годинама старости. Одбијена.**
- **Х4е Ставови туриста се разликују према месечним примањима. Одбијена.**

На основу добијених резултата, може се закључити да постоји знатна разлика у ставовима мушкараца и жена када је у питању фактор опуштања, бег од свакодневног, ужурбаности и рутине. Жене су те које имају позитивно мишљење о датим тврдњама иу већој мери желе да побегну од устаљене рутине. Дакле, хипотеза Х4, као и све 4 подхипотезе су **потврђене**.

Пета испитивана хипотеза гласи:

Х5 Постоји разлика у циљевима и исходима туриста за посету Војводини према њиховим социо-демографским карактеристикама. Хипотеза Х5 има 5 потхипотеза:

- **Х5а Ставови туриста се разликују према полу. Потврђена.**

- **X5б Ставови туриста се разликују према образовању. Потврђена.**
- **X5ц Ставови туриста се разликују према типу пребивалишта. Потврђена.**
- **X5д Ставови туриста се разликују према годинама старости. Одбијена.**
- **X5е Ставови туриста се разликују према месечним примањима. Одбијена.**

Анализом добијених резултата уочавају се значајне разлике у половима када су у питању циљеви путовања, те су особе женског пола које више теже да током путовања напуњене батерије и да се после путовања осећају боље и уравнотежено.

Такође, када је реч о исходима, опет су жене које су задовољни боравком у Војводини и пре ће препоручити другу ту дестинацију у односу на мушкарце. Што се тиче образовања, испитаници са нижим степеном образовања у мањој мери сматрају да их је путовање опоравило и напунило батерије у односу на испитанике који имају завршен факултет, мастер или докторске студије. Када су у питању исходи путовања, што је већи степен образовања, већи је и степен задовољства после посете дестинације. Ставови туриста се разликују у односу на место пребивалишта, те су испитаници који живе у мањим градовима у мањој мери осећали испуњеност и задовољство после путовања. Што се тиче година старости, а кад су у питању циљеви путовања, не постоје значајне разлике међу испитаницима. Међутим, туристи млађи од 18 година и старости од 51 до 60 година у већој мери ће преносити позитивне утиске о Војводини као дестинацији. Ставови туриста се не разликују знатно у односу на њихова месечна примања, с тим што они са већим примањима осећају већи степен задовољства после путовања.

Шеста хипотеза која је **потврђена** дескриптивном методом испитивања гласи:

- **X6 Туристе које посећују Војводину привлаче мултикултуралност и аутентичност Војводине.** Мултикултуралност као мотивациони фактор у туризму досад није био чест предмет истраживања. Културна различитост је, без сумње, значајан фактор који може побољшати туристичку атрактивност одређене регије и, у исто време, да постане импулс стварања њених туристичких функција и промоције регије за шире схваћени културни туризам. У том контексту наглашава се важност иницијативе подршке и популаризације наслеђа различитих етничких група, тематских рута, културних дешавања (фестивали) и слично. Војводина је дестинација која може да се похвали богатом понудом, када је у питању промоција културно-историјског наслеђа, нарочито фестивалима хране. Мулец и Висе су на основу истраживања закључили да је мултикултуралност у оквиру наслеђених фактора, означена као друга по важности за Војводину (Ćuruvija, Ćuruvija, & Pavlović, 2021).

Седма хипотеза је испитана методом корелације и гласи:

- **X7 Постоји позитивна повезаност између мотива туриста и ритма путовања туриста који посећују Војводину.** Резултати су показали висок степен повезаности између *push* фактора и спорог темпа путовања. Једино је тврдња која се тиче жеље за опуштањем на путовању слабије је повезана са тврдњом која се односи на организацију путовања преко туристичке организације што је и разумљиво, јер наведена тврдња представља одлику брзог путовања. Када су у питању *pull* фактори, закључак је да туристи што имају већу жељу да спознају нешто ново и дубље упознају дестинацију, мање су жељни да путују унапред организовано, што јесте одлична спора путовања. Хипотеза X7 је **потврђена**.

Методом полуструктурисаног интервјуа испитана је осма хипотеза која гласи:

- **X8 Анализа постојећег стања указује на недовољно познавање концепта спорог туризма од стране менаџера турдестинације и локалне самоуправе у Војводини. Њихово пословање је у складу са одликама *slow* туризма.** На основу постављеног питања да ли су упознати и да ли су чули за концепт *slow* туризма, закључено је да испитаници у недовољној мери познају појам и аспекте *slow* туризма. Међутим, после кратког објашњења, потврдили су да њихово пословање јесте у складу са принципима спорог туризма. Такође, испитаници су кроз изношење својих ставова о ресурсима и кључним туристичким вредностима показали да Војводина има основ за развој овог вида туризма у будућности. Дакле, хипотеза X8 је **потврђена**.

Методом интервјуа спроведено је истраживање у Италији како би се испитала девета хипотеза која гласи:

- **X9 Анализом и истраживањем више регија дестинације Италије – најбоља пракса, као добар модел имплементације *slow* туризма идентификујемо туристичке производе који ће нам послужити као смернице у циљу развоја спорог туризма у Војводини.** Имајући у виду да је Италија постојбина *slow* туризма, те самим тим постоји богата литература на ову тему што је олакшавајућа околност током писања дисертације, један значајан истраживачки део урађен је у неколико различитих италијанских регија. Резултати истраживања допринели су идентификацији кључних туристичких производа на територији Италије који су довели до развоја и константног раста овог народа путовања, изузетно траженог међу Италијанима. Циљ је био да се испитивањем територије Италије, као пример добре праксе, дође до смерница које би могле допринети оживљавању и развоју спорог туризма на територији Војводине, те је хипотеза X9 **потврђена**.

У склопу девете хипотезе дефинисана је и подхипотеза:

- **X9a Туроператори, менаџери и носиоци туристичке понуде у Италији добро познају и примењују концепт *slow* туризма.** Очекивано је да ова подхипотеза буде потврђена, с обзиром на резултате истраживања хипотезе X9. Кроз разговор са туроператорима, менаџерима, власницима објеката, закључено је да су и те како добро упознати са принципима *slow* туризма и да је њихово пословање апсолутно у складу са концептом и аспектима овог вида путовања. Такође, они су организатори путовања на регионалном нивоу намењених спорим туристима и укључују све компоненте стварајући јединствен туристички производ. Ставови се у неким сегментима разликују у зависности од ресурса које одређена регија поседује, међутим, принципи пословања су у потпуности у складу са принципима спорог путовања, нарочито када је у питању еколошка освешћеност и брига о животној средини коју наводе као кључну компоненту. Ова подхипотеза је, дакле, **потврђена.**

Коначно, десета хипотеза, такође испитана методом интервјуа, гласила је:

- **X10 Промотивне активности на нивоу локалне заједнице су кључни фактори развоја спорог туризма као туристичког производа у дестинацији Војводина.** Ова хипотеза је истражена интервјуом спроведеним како на територији Италије, тако и у Србији. Испитаници који се темом баве спором туризмом на академском нивоу, као и кључни представници туристичких организација сложили су се са ставом да је од кључног значаја унапређење промотивних активности на локалном нивоу. Потребно је промовисати туристички производ на начин да се крене од локалне заједнице која би могла да одигра кључну улогу пласирањем одређених производа. Локално становништво такође мора да буде укључено у све активности које се тичу промовисања кључних ресурса територије, уз помоћ дигиталних средстава, одговарајућих апликација и друштвених мрежа. Закључак је да је хипотеза X10 **потврђена.**

10. Научни допринос истраживања:

Истраживање значајно доприноси академској литератури нудећи свеобухватну анализу улоге *slow* туризма у одрживом развоју руралних дестинација. Тема докторске дисертације је релативно нови облик туризма – *slow* туризам и са њим повезани туристички производи који у значајној мери могу допринети конкурентности туристичке дестинације. Кроз

свеобухватно истраживање, објашњава се како *slow* туризам може послужити као покретач економског раста, развоја локалне заједнице и очувања културе и животне средине у руралним дестинацијама, поштујући постулате одрживог развоја. Штавише, компаративна анализа са италијанским регијама обогаћује научни дискурс најбољим праксама у развоју *slow* туризма. Доприносом академској литератури и пружањем практичних увида, дисертација даје сазнања која су важна за будуће процесе доношења одлука и стратешке одлуке које имају за циљ промовисање економског просперитета, очувања културног наслеђа и одрживости животне средине у руралним дестинацијама. Резултати истраживања могу допринети унапређењу атрактивности Војводине као туристичке дестинације укључивањем елемената *slow* туризма у понуду. На тај начин, Војводина би у будућности могла бити мапирана на карти дестинација *slow* туризма.

11. Мишљење и предлог Комисије

Докторска дисертација Дарије Лунић, мастер, урађена је према раније одобреној пријави. Остварен је план истраживања уз примену постојећих научних и стручних знања из више научних дисциплина из области туризма а може се закључити да је кандидат за своју докторску дисертацију изабрао актуелну и комплексну тему.

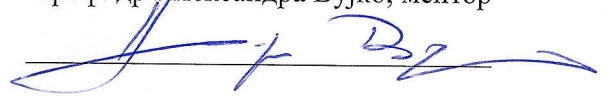
Структура рада је добро постављена и омогућила је кандидату да оствари своје истраживачке намере. Кандидат је успео да да релевантне одговоре на постављене циљеве рада, а то је главни допринос науци поред урађеног истраживачког дела рада.

Полазећи од напед наведеног предлажемо Већу Департмана за последипломске студије и међународну сарадњу и Сенату Универзитета Сингидунум да прихвати докторску дисертацију Дарије Лунић, мастер, под насловом „*Slow* туризам као индикатор одрживог развоја туристичких дестинација на примеру Војводине", и добри њену јавну одбрану.

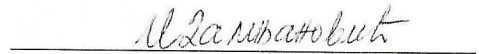
Београд, 20/12/2024.

Чланови комисије:

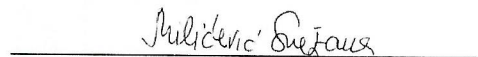
проф. др Александра Вујко, ментор

A stylized handwritten signature in blue ink, consisting of a large initial 'A' followed by a series of loops and a long horizontal stroke.

проф. др Ивана Дамњановић

A handwritten signature in blue ink that reads 'Ivana Damjanović' in a cursive script.

проф. др Снежана Милићевић

A handwritten signature in blue ink that reads 'Snežana Milićević' in a cursive script.